

etap trzeci, kiedy kształtowały się szerokie podstawy współpracy KPD z wszystkimi czynnikami, które wypowiadały się przeciw hitleryzmowi i za ścisłą współpracą z ZSRR. Wilhelm Pieck w wystąpieniach radiowych wskazywał, że zwycięstwo ZSRR w wojnie przeciw hitleryzmowi daje szansę odrodzenia się demokratycznych Niemiec. KDP działała tak poza granicami kraju, głównie w ZSRR), jak i na terenie Niemiec. Głównymi ośrodkami jej działalności w kraju były środowiska robotnicze (przeważnie górnicy i hutnicy) oraz jednostki wojskowe.

W miarę odnoszonych sukcesów przez Armię Czerwoną na wschodzie wzrastały siły ruchu komunistycznego i demokratycznego w Niemczech.

Uczestnicy tego ruchu stanęli później w pierwszych szeregach organizatorów i budowniczych Niemieckiej Republiki Demokratycznej, państwa, które weszło na drogę współpracy z państwami bloku socjalistycznego.

Praca Waltera Schmidta jest niewątpliwie pouczająca i cenna, gdyż wymienione powyżej zagadnienia i fakty pokazuje nam w świetle skrzętnie zebranych dokumentów.

Stanisław Kubiak

JOHANNES POLACZEK: Die Entwicklung der oberschlesischen Montan-industrie in den Jahren 1945—1955. „Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas herausgegeben vom Johann Gottfried Herder-Institut”. Nr 35. Marburg/Lahn 1958, s. 179.

Książka powyższa jest jednym z wielu opracowań poświęconych Polsce, a wydawanych w Niemczech zachodnich. Obejmuje ona nie tylko Zagłębie Górnos Śląskie w ścisłych jego granicach, ale szeroko pojęty okręg przemysłowy Górnego Śląska z Nową Hutą i Częstochową.

Na wstępie autor wyjaśnia cel swojej pracy twierdząc, że Górny Śląsk można pod niektórymi względami nazwać *terra incognita*. Podczas gdy Zagłębie Ruhry jest okręgiem znanym na całym świecie, o Górnym Śląsku wiadomo niewiele. Winę za ten stan rzeczy autor przypisuje brakowi informacji ze strony polskiej.

Inną przyczyną słabej znajomości Górnego Śląska był w przeszłości jego rozwój postępujący w cieniu Zagłębia Ruhry oraz peryferyjne położenie w ramach państwa niemieckiego. Jeszcze gorsze skutki przyniósł — zdaniem autora — podział Zagłębia między Polskę i Niemcy po I wojnie światowej. Z pewną emfazą autor pisze, że:

„Dopiero w czasie II wojny światowej okręg przemysłowy między górną Odrą a górną Wisłą znalazł się po raz pierwszy w swej historii w jednym ręku i dopiero wówczas rozpoczęło wykorzystywać w pełni jego możliwości gospodarcze”.

Nie dodaje jednak, na czym polegało to „wykorzystywanie”, choć do dzisiaj widoczne są skutki rabunkowej gospodarki niemieckiej.

W pierwszej części pracy autor charakteryzuje omawiany obszar pod względem zasobów surowcowych, a następnie podaje rys historyczny, przy czym pominął zupełnie najdawniejszą, piastowską przeszłość Śląska, szeroko natomiast potraktował jego historię od 1742 r., a więc od aneksji przez Prusy. Z kolei przedstawia historię górnictwa i hutnictwa górnos Śląskiego, sięgającą XIV w. Autor rozwodzi się tu przesadnie nad skutkami podziału Zagłębia w 1921 r., pomija jednak jego przyczyny, m. in. nie wspomina ani słowem o 3 powstaniach śląskich.

Na temat ludności Górnego Śląska Polaczek nie wypowiada się szerzej, jednak następujący cytat zaczerpnięty z pracy P. H. Seraphima charakteryzuje jego poglądy:

„Na wschodzie Górnego Śląska istniały znaczne niemieckie, na zachodzie pewne polskie mniejszości (podkreślenia — T. L.). Ludność polska (Schlonsaken, „Wasserpolen”) pod względem krwi i języka różniła się od ludności Galicji i Królestwa Kongresowego”¹.

Następna część książki poświęcona jest właściwemu tematowi — rozwojowi przemysłu górniczo-hutniczego na Górnym Śląsku w l. 1945—1955. Autor wydzieliła tu następujące etapy: gospodarki bezplanowej 1945—1946, planu 3-letniego 1947—1949 i planu 6-letniego 1950—1955. Po krótkim omówieniu tych etapów następuje systematyczny przegląd poszczególnych gałęzi przemysłu, mianowicie górnictwa węglowego, koksowni, kopalnictwa rud, hutnictwa żelaza, ołowiu i cynku.

Przegląd ten jest dość rzeczowy i bogato udokumentowany danymi statystycznymi. Gorzej, gdy autor dodaje do nich swoje komentarze lub wyciąga wnioski. Są one z reguły tendencyjne i podkreślają zjawiska ujemne, natomiast osiągnięcia polskiej gospodarki kwitowane są zdawkowo i bez komentarzy.

W następnej części pracy autor omawia takie czynniki rozwoju przemysłowego jak: siłę roboczą, energetykę, komunikację. Podkreśla niedostateczne zasoby siły roboczej na Górnym Śląsku, a zwłaszcza problem fachowców. Przyznaje jednak, że szkolenie ich odbywa się na dużą skalę. Uwagi odnośnie do małej wydajności pracy i stosowania niewłaściwych bodźców celem jej zwiększenia pokrywają się ze spostrzeżeniami polskich specjalistów. Polaczek nie podaje jednak, jakie zmiany zaszły w tej dziedzinie od 1956 r. i że wspomniane niekorzystne zjawiska należą już do przeszłości. Niepotrzebnie wtrąca też do swoich rozważań niektóre absurdalne twierdzenia Seraphima, np. na temat rygorów, którym rzekomo podlegają robotnicy (s. 101).

Podsumowaniem omawianej pracy są dwa rozdziały: „Przemysł górnośląski w ramach polskiej gospodarki narodowej” i „Przemysł górnośląski a gospodarka Europy”. Autor stwierdza w nich, że Polska dokonała dużego postępu w dziedzinie uprzemysłowienia, zwłaszcza w rozwoju produkcji górniczo-hutniczej, ale cena, jaką za to zapłacono, była niewspółmiernie wysoka.

Rozpatrując okręg przemysłowy Górnego Śląska wraz z Krakowem i Częstochową, autor dochodzi do wniosku, że następuje stałe przesuwanie się jego środka ciężkości z północnego zachodu na południowy wschód. Najstarsze huty zlokalizowane były na północny zachód od zagłębia węglowego, najnowsze zaś znajdują się na wschodzie.

Odnosnie do powiązań zewnętrznych Górnego Śląska autor podkreśla różnicę między okresem przedwojennym, kiedy większość górnośląskiej produkcji kierowała się na zachód i stamtąd też czerpano rudę żelazną, a stanem obecnym, w którym większość produkcji odbierają państwa Europy wschodniej, a głównym dostawcą rudy żelaznej jest Związek Radziecki. W związku z tym Polaczek zastanawia się, czy okręg górnośląski wyobcuje się całkowicie z gospodarki europejskiej (jako europejską uważa oczywiście zachodnioeuropejską).

Omawiana praca jest sumiennie udokumentowana. Mówi o tym liczba 362 odwołań, w znacznej mierze do źródeł polskich. Jednak w cytowaniu ich autor chętnie posługuje się zastrzeżeniami w rodzaju: „podobno”, „rzekomo”, „według” itd., którymi opatruje polskie dane, sugerując ich nieprawdziwość. Bez zastrzeżeń natomiast powtarza twierdzenia Seraphima i innych polakożerczych autorów zachodnioniemieckich. Ta tendencyjność w naświetlaniu faktów dyskredytuje w dużym stopniu naukową wartość pracy.

Omawiana książka jest jeszcze jedną pozycją o Polsce współczesnej, napisaną z za biurka zachodnioniemieckiego instytutu, bez odwiedzenia opisywanego terenu

¹ P. H. Seraphim, Industriekombinat Oberschlesien. Köln 1953, s. 19.

i zapoznania się na miejscu z jego problematyką. Dlatego m. in. ustępuje znacznie dobrej monografii Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego amerykańskiego geografą N. J. G. Poundsa², który zapoznał się sumiennie w terenie z przedmiotem swoich badań.

Teofil Lijewski

MIECZYŚLAW F. RAKOWSKI: Socjaldemokratyczna Partia Niemiec w okresie powojennym (1949—1954). Problemy i idee. PWN, Warszawa 1960, s. 174.

Recenzowana tu książka obejmuje pierwsze pięciolecie Niemieckiej Republiki Federalnej. Jest to zapewne część większej pracy o SPD. Podjęcie tej tematyki w chwili obecnej jest bardzo pożądane, a nawet konieczne. Autor oparł swą pracę na stenogramach zjazdów SPD i posiedzeń Parlamentu Związkowego, na czasopiśmie (głównie zachodnioniemieckich), rocznikach SPD oraz monografiach. Nie wykorzystał jednak wszystkich źródeł. Nie podał np. socjaldemokratycznego miesięcznika „Volk und Zeit”, Monatsschrift für Demokratie und Sozialismus (wydawany w Karlsruhe), ani też szeregu innych dzienników SPD jak: „Hamburger Echo”, „Der Abend”, „Sozialdemokrat”. Pomiął również stenogramy Rady Związkowej i niektóre monografie, np. pracę zbiorową „Parteien in der Bundesrepublik. Studien zur Entwicklung der deutschen Parteien bis zur Bundestagswahl 1953”, Stuttgart und Düsseldorf 1955 oraz pracę F. A. Frhr. von der Heyde i K. Sacherla, Soziologie der deutschen Parteien, Monachium 1955.

Omawiana tu książka składa się ze wstępu oraz pięciu następujących rozdziałów: I. SPD i powstanie Niemieckiej Republiki Federalnej; II. SPD a problemy ekonomii; III. Socjaldemokraci a sprawa zjednoczenia Niemiec; IV. Przywódcy SPD a kwestia odbudowy militarystmu niemieckiego; V. Dyskusja na temat ideologicznego oblicza partii oraz posłowania. Zgodnie z podtytułem pracy („Problemy i idee”) autor ogranicza się do rozpatrzenia stanowiska i poglądów Socjaldemokratycznej Partii Niemiec na węzłowe zagadnienia polityki NRF.

Punktem wyjścia rozważań autora jest pierwszy, bardzo radykalny, program partii. Rezolucja, przyjęta na I Kongresie SPD w dn. 11 V 1946 r. w Hanowerze mówi o uspołecznieniu bogactw naturalnych i przemysłu kluczowego, parcelacji majątków powyżej 100 ha, planowej gospodarce, budowie społeczeństwa socjalistycznego¹. Podobne postulaty zawierają uchwały II Kongresu SPD z początku lipca 1947 r.² oraz uchwały III Kongresu SPD z września 1947³. Autor widzi przyczynę tych haseł w ogólnej sytuacji w Niemczech i Europie, w szczególności w przeprowadzeniu reform społecznych, politycznych i gospodarczych w Niemczech wschodnich (s. 11—12). Wydaje się, że główną rolę odegrały tu radykalne nastroje zachodnioniemieckiej klasy robotniczej. Pod ich wpływem powstały artykuły 40—42 heskiej konstytucji z 11 grudnia 1946 r. o uspołecznieniu bogactw naturalnych, przemysłu górniczego, hutnictwa, przemysłu metalurgicznego, energetyki, o kontroli wielkich banków i zakładów ubezpieczeniowych, o reformie rolnej. Na KPD oddano wówczas w wyborach do Landtagów w trzech strefach okupacyjnych 1 646 000 głosów⁴. W Landtagu Północnej Nadrenii-Westfalii powstałym w dn. 29 sierpnia 1946 r. frakcja KPD posiadała 34 mandaty na ogólną

² N. J. G. Pounds, The Upper Silesian Industrial Region. Indiana University Publication. Slavic and East European Series, Vol. XI, 1953 s. 242 (por. omówienie w „Przeglądzie Zachodnim” nr 2/1959, s. 593—596).

¹ Dr Kurt Schumacher, Grundsätze sozialistischer Politik, Hamburg 1946, s. 42.

² Protokoll der Verhandlungen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands vom 29 Juni bis 2 Juli 1947 in Nürnberg, s. 228—229.

³ Protokoll der Verhandlungen... vom 11 bis 14 September 1948 in Düsseldorf s. 206—207.

⁴ Za Edmundem Osmięczykiem „Niemcy 1945—1950”, Warszawa 1951 s. 163.